

ABDUG‘ANI ABDUVALIYEVNING “MARHUMNING MAKTUBI” QISSASIDA DAVR VA INSON MUAMMOLARI

Baxriddinova Muazzamxon Fazlitdin qizi

Nam DU adabiyotshunoslik (o‘zbek adabiyoti) yo‘nalishi 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Maqolada Abdug‘ani Abduvaliyevning “Marhumning maktubi” qissasi, qissadagi davr va inson muammolari qalamga olingan. Bosh qahramon Jobirning xarakter xususiyatlariga alohida e‘tibor qaratilgan.

Kalit so‘zlar: hajviya, satira, qissa, marhum, muammo, davr, qahramon.

O‘zbek adabiyotida bugungi kungacha ko‘plab hajviy asarlar yaratilgan. Bu hajviy asarlar turli janrlarda yaratilgan bo‘lsa-da, ularning deyarli barchasida jamiyatdagi, insonlar xarakteridagi ayrim kamchiliklar, qusurlar, kulgi vositasida ko‘rsatib berilgan. Muqimiyning “Tanobchilar”, Abdulla Qodiriyning “Kalvak Mahzumning xotira daftaridan”, “Toshpo‘lat tajang nima deydi?”, Abdulla Qahhorning “Tobutdan tovush”, “Ayajonlarim”, Said Ahmadning “Qoplon”, “Sobiq”, Erkin Vohidovning “Matmusaning qishlog‘i”, “Oltin devor”, Abdug‘ani Abduvaliyevning “Assalomu alaykum”, “Marhumning maktubi” kabi asarlari o‘zbek kitobxonlarining eng sevimli asarlaridandir. Bu asarlarning barchasi satira va yumor tarzida yaratilgan bo‘lsa-da, ularning zamirida yozuvchi qalbini o‘rtayotgan xalq dardi yoki jamiyatning qaysidir muammosi yotadi. Jumladan, tahlilga tortadiganimiz, Abdug‘ani Abduvaliyevning “Marhumning maktubi” qissasi ham ana shunday asarlar sirasiga kiradi. Qissa 1994-yil “Yoshlik” jurnalining 5 sonida bosilib chiqqan va minglab kitobxonlar qalbidan joy olgan edi. Sababi, marhumning maktubi asosida yozilgan bu hajviy qissa sho‘ro hukumati, mustabid komfirqaning ayollar borasidagi siyosatiga qarshi aybnomadir. Komfirqa (KPSS) sirdan qaraganda ayollarning jamiyatda tutgan o‘rniga, mavqeiga juda katta e‘tibor berayotgandek tuyiladi. Aslida-chi? Bu siyosat niqoblangan, munofiq siyosat edi. Oddiy ayollarning

qo‘li kosov, sochi supurgi, dalalarda, qurilishlarda zahar yutayotgan, o‘ziga o‘zi o‘t qo‘yayotganligi, partiya, sovet idoralariga xo‘jako‘rsinga o‘tqazib qo‘yilgan, milliy o‘zligidan yiroqlashib qolgan ayrim xotinlar esa yasama qo‘g‘irchoq ekanligini firqaning o‘zi ham bilardi. Ammo bilaturib, ayollarning teng huquqliligi haqida jar solar edi.

Bunday yuzsiz va puch siyosat hukmron bo‘lgan tuzumda yashaydigan halol va pok, imonli odam bevaqt xazon bo‘lishi mumkin edi. Qissa qahramoni Jobir ismli oddiy yigit, ana shu siyosatning qurbonlaridan biridir. Sho‘ro tuzumidan, communist xotinning zug‘umidan o‘lib qutulgan bu yigitning maktubini o‘qib, ham kulasiz, ham kuyasiz. Ushbu qissa jurnalda e‘lon qilinishi bilan o‘quvchilarda katta qiziqish uyg‘otdi. Asar adabiyot bilimdonlari tomonidan mustaqillik davrida yaratilgan eng yaxshi satirik asarlardan biri deb e‘tirof etildi. Yozuvchi bu qissani 2002-yilda Namangan nashriyatida bosilib chiqqan “Munajjimning xatosi” to‘plamiga kiritgan.

“Marhumning maktubi” qissasi hajman kichik. Qissa bosh qahramon Jobir tilidan hikoya qilinadi. Jobir u dunyodan turib, bu dunyoga xat yozadi. Kitobxon qahramonning xatini o‘qir ekan, bosh qahramon Jobir (Jabriy)ning holatidan qotib-qotib kulish barobarida unga chin dilidan achinadi. Yozuvchi bosh qahramon Jobir obrazi orqali sovet davrida yashagan, biri ikki bo‘lmagan, hatto “Xudo” deyishga qo‘rqadigan minglab insonlarning fojeasini ko‘rsatib beradi. Adib bosh qahramon Jobirni qissa boshida bizga shunday tanishtiradi: “Ushbu qissa qahramoni sobiq sho‘ro davlatining fuqarosi, Qizil imperiya va Komfirqa saltanatining qurbonlaridan biri. U Tangri taolo tomonidan insonga berilgan hayotning chin ma‘nosini o‘lgandan so‘nggina anglaydi”¹. Shu qisqagina so‘zboshidanoq Jobirning qanday insonligi bizga ma‘lum bo‘ladi va Jobirning qanday shaxs ekanligiga qiziqib qolamiz. Aslida, Jobir oddiy oilada, yetimlikda katta bo‘lgan yigit. Maktabni oltin medal bilan bitirib, tibbiyot institutiga o‘qishga kirmoqchi bo‘ladi. Ammo imtihon topshirayotganda unga puli bo‘lmasa o‘qishga kirolmasligini ochiq-oydin aytishadi. Uning hayotidagi muammolar ana shundan

---

1. Abdug‘ani Abduvaliyev. “Munajjimning xatosi”. – Namangan. 2002-B.3.

keyin boshlanadi. Jobir bu hayotdagi muammolardan o‘lganidan so‘nggina qutiladi. Jobir bu hayotda qiyinchiliklar ko‘rishiga asosiy sabab tuzum bo‘lsa, ikkinchi sabab- uning xotini. Muallif xotinning o‘zligidan, milliyligidan qanchalik yiroqlashib ketganini uning ismi orqali ham ma’lum qiladi. Uning asl ismi- Zarifa, lekin hamma uni Zoyichka deb ataydi. Asarni o‘qir ekanmiz, bu xotin tashqi jihatdan juda chiroyli bo‘lsa-da ichki dunyosi xuddi jamiyat singari chirkin ekaniga guvoh bo‘lamiz. Qahramonimiz Jobir uning ana shu tashqi go‘zalligiga oshno bo‘lib uylanadi. O‘zi bu holatni shunday izohlaydi: “ Lekin xotin ham ofatijon edi-da: lab yupqa, qosh kamon, engilda yubka, ko‘z maston. Bo‘ydoq yigitga maymun malikadek, qarg‘a bulbuldek tuyulgan paytda ko‘zga ko‘ngil emas, ko‘rpa ko‘rinib ketarkan. Rahmatli kasalmand onam qiz tanlab yurgan paytlarda kimdir shu qizni topdi-da. Onam ko‘nmadi. “Qizning ota- onasi ja, boy ekan, o‘zi prokuror ekan, buning ustiga chiroyli ekan, hay-hay-hay, bizga to‘g‘ri kelmaydi”,- dedi... Qiz tomon: “Sizlar hech qanaqa harajat qilmaysizlar, to‘yni o‘zimiz ko‘taramiz”, deganidan keyin bechora kambag‘al onam ham rozi bo‘ldi”.² To‘ydan keyin esa xotinning asl basharasi ma’lum bo‘ldi. Jobir bu xotindan va bu tuzumdan faqat o‘libgina qutuladi. Qissa davomida yozuvchi turli xalq maqollari, iboralar, qochirimlardan ustalik bilan foydalanadi. Qahramonlarning xarakterini ochib berishda sheva elementlari, vulgar so‘zlar, rus tiliga oid so‘zlar alohida o‘rin egallaydi. Qahramonimiz shunchalikka borgan ediki, hatto u dunyoda ham ruscha aralashtirib gapiradi. Jobirni biz hech ikkilanmay umumlashma obraz deb ayta olamiz. Sababi, yozuvchi bu obraz orqali o‘sha davrning deyarli barcha insonlarining qiyofasini, davr, tuzum, siyosat ularni qay darajaga olib borganini ko‘rsatib bermoqchi bo‘ladi. Adib birgina Jobir obrazi orqali davrning barcha soxalariga nazar tashlaydi, kamchiliklarni, illatlarni, o‘z soxasini yaxshi bilmaydiganlarni, jamiyatdagi poraxo‘rlik, o‘zibo‘larchilik kabi qing‘ir ishlarni ayovsiz ochib tashlaydi. Qahramonimiz Jobir asli shifokor bo‘lsa-da, hali shoirlikka, hali parixonlikka qo‘l urib ko‘radi. Maza-bemaza she‘rlar yozadi,

---

2. Abdug‘ani Abduvaliyev. “Munajjimning xatosi”. – Namangan. 2002- B.12.

aroqxo‘rlik bilan aroqxo‘rlarni davolamoqchi bo‘ladi. Adib Jobirning bu ishlari orqali jamiyatdagi chala shoirlarni, o‘z ishini yaxshi bilmaydiganlarni bizga namoyish qiladi.

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, “Marhumning maktubi” qissasi o‘zbek hajviyotining, xususan, Namangan hajvchiligining ajoyib namunasi. Qissada qalamga olingan muammolar davrlar o‘tsa-da o‘z ahamiyatini yo‘qotmaydi. Insoniylikning asl mazmunini anglashga, dunyoga kelishimizdan asl maqsad nima ekanini bizga eslatib turuvchi bu asar qayta-qayta o‘qilaveradi, kitobxonlarni, ezgulikka, insoniylikka, hayotdan zavq olib yashashga undayveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Abdug‘ani Abduvaliyev. “Munajjimning xatosi”. – Namangan. 2002.
2. A. Halilbekov. “Namangan adabiy gulshani”-“ Namangan” nashriyoti.2007.
3. “O‘zbek tili va adabiyoti” jurnali. 2022- yil 1-son.